

4.PARAJA dhe SISTEMI BANKAR

Sipas kuptimit modern te saj me para kuptojme qdo object standard, pergjithsisht e pranuar, qe sherben si mjet kembimi ose pagese. Me heret rolin e parase e kane luajtur mallrat e ndryshem si gjeja e gjalle, guackat, ari ETJ. Qe nje mall I caktuar te perdoret si para ai duhet te gezoj disa veti. Ai duhet te jet I transportueshem me lehtesi, te jete I ruajtur ne menyre te sigurte, lehtesisht I ndashem ne pjese me te vogla dhe sa me I sigurte nga mundesia e falsifikimit. Dhe per kete arsye rolin e parase me heret e moren ari dhe argjendi.

Por ne nje faze te caktuar te zhvillimit ekonomik kemi kalimin ne nje forme tjeter te parase: paraja ne leter ose kartemonedha. Kartemonedha lidi si zavendesuese e parase mall. Nderkaq me vone lidi edhe forma tjeter e parase leter, e cila nuk ka alternative perdorimi. Paraja nuk eshte mall qe behet para, qe ka alternative tjeter perdorimi, por eshte nje leter, nje symbol qe behet para, sepse njerezit e pranojne sit e atille bashkarisht. Shpeshe here paraja leter quhet edhe para e **dekretuar**. Nderkaqe me vone liden edhe forma te reja te parase si paraja bankare ose **qeget bankare**. **Qeget bakare** sherbejne si para, sepse nepermjet tyre mund te terhiqen para nga depozitat e qekueshme ne banke ose mund te behen pagesa.

Funksioni I parase

- Funksioni si mjet kembimi- ky eshte funksioni kryesore I parase.
- Funksioni si mjet llogarie(matese e vleres)- duke u perdorur si mjet kembimi paraja kryen edhe funksionin tjeter te rendesishem, ajo sherben si nje matese e vleres se produkteve. Mallradh dhe sherbimet e shprehin vleren e tyre ne para, nepermjet qmimeve, duke thjeshtesuar procesin e matjes se saj.
- Funksioni si mjet kursimi-duke sherbyer si mjet kembimi, paraja mudn te klryej edhe nje funksion tjeter ate te ruajtjes se vleres ose te mjetit te kursimit. Por perdorimi I parase si mjet kursimi ka nje avantazh ne krahasim me kativet tjera sepse paraja perfaqeson nje aktiv me risk me te vogel se te tjerat. Ndodh keshte sepse qmimi I kativeve te tjera mund te ndryshoj.

Komponenten e ofertes monetare dhe kerkesa per para

Oferta monetare llogaritet si shume e instrumenteve te ndryshem qe ne nje shkalle te caktuar sherbejne si para dhe mund te shprehehet nepermjet disa komponenteve qe quhen aggregate monetare. Oferta monetare mund te matet nepermjet ketyre agregateve monetare:

- M1 perfshin vetem parane e transakcioneve, pra ato instrumenta finaciare qe realizojne kembimin e mallrave ne qdo kohe menjehre dhe pa kosto, pra qe jane plotesisht likuide. Ketu perfhshihen monedhat dhe karmonedhat(parat ne dore) si dhe llogarite e qekueshme dhe qeqet e udhetareve.
- M2 quhet ndryshe edhe paraja e gjere. Perfshin M1 dhe forma te tjera aktiveve qe nuk jane para transakcionesh por qe mund te kthehen ne para si per shembull depozitat afatshkurter, llogarite e fondeve te perbashketa te tregjeve monetare ETJ. Keto aktive nuk jane shume aktive, por kane likuiditet te larte, me likuiditet kuptojme aftesine e kthimit te nje aktivi ne para transakcionesh.
- M3 eshte nje agregat monetary me I gjere qe perfshin m2 dhe aktive tjera qe jane likuide por me pak se ato qe futen ne M2, si depozitat e kursimit afatgjate ETJ.
- L eshte nje agregat tjetet monetare ku futen M3 dhe aktive qe kabe tipare likuiditeti siq jane bonot e thesarit ETJ.

Aktualisht ne shqiperi perdoren tre aggregate monetare M1, I cili eshte I njejte sin e tere boten ku perfshihen monedhat karmonedhat depozitat pa afat dhe qeqet e udhetareve. M2 ku perfshihet M1 dhe depozitat me afat dhe M3 ku persihet M2 dhe depozitat ne valute te huaj.

KERKESA PER PARA-Kerkesa per para e ka bazen ne funksionet qe kryen ajo. Njerezit e mbajne parane pikerisht per te realizuar transakcione qe deshirojne ose per te ruajtur kursimet e tyre. Zotrimi I parase shoqerohet me koston e saj. Mbajtja e parase don te thot te heqesh dore nga investimet e saja ne formen e aktiveve te cilat sjellin interes. Pikersiht ky interes qe ne humbim duke e mbajtur paraane paraqet koston e mbajtjes se parase. Motivet e mbajtjes se parase jane dy:

Motivi kryesore I mbajtjes se parase eshte nevoja per te blere mallra dhe sherbime. Kerkesa e parase qe rrjedh nga ky motiv quhet kerkesa transakcionesh. Kerkesa e transakcioneve varet nga keta faktore: a)nga niveli I GNP real, b)nga niveli I qmimeve, c)nga niveli I norms se interesit.

Motivi tjetet I mbajtjes se parase eshte funksioni I saj si ruajtese e vleres. Njerezit nje pjese te pasurise se tyre e ruajne ne forme te parase, sepse paraja sherben si mjet kursimi. Sipas teorise se protofolit njerezit nga njera ane deshirojne qe pasurine e tyre ta ruajne ne formen qe u sjell te ardhura sa me me medha por nga ana tjetet ata nuk deshirojne te bejne investime me shkalle te larte te rrezikut.

Bankat dhe llojet e tyre dhe procesi I krijimi te parasë

Dihet se ekziston nje lidhje shume e ngushte midis kursimeve dhe investimeve. Pjesa me e madhe e kursimeve perdoret per investime. Mirpo ka njerez te cilet kan kursime dhe nuk I investojne, por ka edhe njerez qe nuk kane kursime por dojne te investojne, dhe per kete qellim ekziston marrja e huase, pra ata qe kursejne u japin para atyre qe investojne nepermjet bankes.

Ndermjetesit finaciare jane bankat te cilat shfaqen ne disa forma, por me kryesoret jane: **bankat tregtare dhe bankat e kursimeve**. Keto dy lloj banka dallohen nga lloji I depozitave qe pranojne, dhe nga lloji I huave qe japin.

Bankat kryejne nje aktivitet ekonomik qe mbeshitetet ne parime te njejta me ato te nje biznesi te qfardoshem, ato tentojne te sjellin fitim pronareve. Banka eshte nje firme finaciare, qe kryen sherbime te caktuara, qe kane te bejne me kalimin e mjeteve te lira finaciare nga ata qe I kursejne tek ata qe kane nevojte per to per ti investuar. Dhe per keto sherbime banka merr fitimin e ve.

Aktiviteti banker perfshin ne radhe te pare pranimin e depozitave nga individed, firmat etj. Ato jane te shumellojshme por dy kryesoret jane: depozitat net e pare (depozitat e qekushme) dhe depozitat me afat.

Depozitat e qekushme jane nje lloj I depozitave te cilat munden shume lehte te shendrrohen prarp ne para, pr ate mirren nga banka shume lehte, ose permes leshimit te qekit ose nduke shkuar vete ne banke.

Depozitat me afat, pra depozituesi nuk mund ti terheqe apo ti perdore per te bere pagesa pa kaluar afati I caktuar. Dhe per depozita banka paguan interes.

Se dyte aktiviteti baker përfshin dhenien e huave firmave dhe individeve qe kane nevojte per to. Per keto sherbime banka kerkon interes, I cili eshte me I larte se interesi qe e jep banka per depozitat. Pra keto interesa qe marrin bankat nga dhenia e huase perfaqsojne fitimin e bankes, ndersa interesin qe jep banka nga depozitat perfaqesojne njer pjese te shpenzimeve te bankes ku futen edhe pagat e punonjesve te bakes, shpenzimet per energjine elektrike ETJ.

Rezervat e teperta jane ato rezerva te cilat e mbrojne banken nga krijimi I situatave te panikut qe qojne ne falementim, ne rastet e terheqjeve mbi mesataren.

Ne bilancin e bankes nje nga zerat e actives jane edhe rezervat, qe perfaqesojne nje pjese te depozitave qe nuk jepen hua por mbahen me qellim qe te perballohen terheqjet nga klientet. Mundesia qe ka banka per te dhene hua perben bazen e shumefishimit te parase.

$\Delta D = \Delta R / r$, ku ΔD -shtesa e depozitave ne sistemin banker, ΔR -shtesa e rezervave te detyrueshme ne sis.bankar dhe r -norma e rezervave te detyrueshme. $1/r$ e quajme multilikator te ofertes monetare.

Vlera e multiplikatori te ofertes eshgte me e vogel, ja dy faktore:

- Ekziston mundesia qe huamarresit te mbajne pa e depozituar, si para ne dore, nje pjese te huase. Pra sa me shume para mbahn ne dore aq me pak rritret oferta e parase.
- Ekziston mundesia qe bankat ne kuaderin e menaxhimit te likuiditetit te mbajne rezerva te teperta mbi normen e reserves se detyrueshme. Sa me te medha te jene keto rezerva te teperta aq me I vogel behet multiplikatori I ofertes monetare.